

INVENTING ENLIGHTENMENT'S GENDER. THE REPRESENTATION OF MODERNITY IN DISPUTE

Judith A. Vega
dissertatie Leiden (uitgave in eigen beheer) 1998
194 blz.

Als student filosofie denk ik bij het horen van de term 'verlichting' meteen aan een rijtje filosofen: Hobbes, Locke, Hume, Kant... Dit rijtje roept de associatie op met een inleidend handboek: de geschiedenis van de filosofie samengevat door een gepensioneerde professor met een verbluffend overzicht over en inzicht in die lange geschiedenis van de filosofie. Als student Vrouwenstudies associeer ik de Verlichting echter met grijze heren die vele werken hebben geproduceerd waarin de tegenstelling mannelijke rationaliteit versus vrouwelijke emotionaliteit centraal staat. De gepensioneerde professor doet helemaal niets met deze tegenstelling: hoeveel is zijn overzicht waard?

Beide genoemde canons – de filosofische en de feministische – worden bekritiseerd in het proefschrift van Judith Vega. Filosofische gemeenplaatsen en geaccepteerde feministische lezingen worden door haar op hun kop gezet. Ze grijpt daarvoor terug op subversieve lezingen ooit geboden door (feministische) filosofen, maar ook en vooral op haar eigen analysekader. Op de zaken vooruitlopend zou ik willen stellen dat Vega hiermee aan alles een eigen, Vegaiaanse draai geeft.

Vega biedt een overzicht van de feministische receptie van de verlichtingsfilosofie, geplaatst binnen het debat modernisme versus postmodernisme. Gender (in de samenvatting van het proefschrift vertaald als 'seks') staat centraal. Ze laat zien dat we het verlichtingsdenken niet mogen associëren met dualismen, zoals ik in eerste instantie wel deed. Ze laat tevens de haken en ogen zien die aan het postmodernisme zitten en dat het postmodernisme helemaal niet zo nieuw is als we misschien denken. Het analysekader dat ze voor dit betoog gebruikt, zit ingeniëus in elkaar.

In de filosofie wordt veelvuldig het concept 'moderniteit' gebruikt, waarbij moderniteit en verlichting vaak als synoniemen fungeren. Men denkt te

weten wat het betekent, daarbij terugvallend op bekende lezingen van de zogenaamde *founding texts* ervan. Volgens Vega is het echter in het geheel niet duidelijk wat met moderniteit wordt bedoeld. En omdat het begrip dus niet ergens kan worden 'gevonden', wordt het keer op keer uitgevonden. De samenstelling 'moderne vrouw' biedt vergelijkbare problemen: volgens Vega zouden we kunnen stellen dat we juist hier zien waarom die moderniteit zo'n onopgeloste kwestie blijft. De 'moderne vrouw' kan evenmin ergens teruggevonden worden, al doordringt het concept de verschillende moderne discoursen. Het begrip wordt metonymisch bediscussieerd, stelt Vega. Alle termen om het moderne subject een context te bieden, zijn eigenlijk uitnodigingen het te hebben over gender. Vega schrijft in haar complexe proefschrift een filosofische genealogie van de 'moderne vrouw'. Ze onderzoekt daarvoor de politieke, sociale en esthetische dimensies van het in elkaar grijpen van moderniteit en gender. Vega gaat ervan uit dat de teksten van de Verlichting, evenals hedendaagse teksten, slechts door representatie expressieve macht krijgen. Hierbij moet bedacht worden dat ze representatie gebruikt als *Vertretung*: Er wordt niet alleen nagedacht over wat gerepresenteerd is, maar juist over door wie en hoe.

Vega geeft – gek genoeg in tegenstelling tot verschillende postmoderne denkers – geen definitie van het begrip moderniteit, maar laat het bewust open. Ze stelt dat het dichotome denken dat vaak aan het verlichtingsdenken wordt toegeschreven, helemaal niet wordt afgedwongen door de teksten zelf. Vega stelt daarom een descriptieve wending voor waarin de metonymische discussie wordt onderzocht. Ironie en contingentie bijvoorbeeld blijken centrale onderdelen van het verlichtingsdiscours, terwijl deze veelal als kenmerkend voor het postmoderne en daarmee juist niet voor het moderne worden beschouwd.

Vega bestudeert achtereenvolgens het klassieke

INVENTING ENLIGHTENMENT'S GENDER.

The representation of modernity in dispute.

Judith A. Vega

Francisco de Goya, *Caprichos 6* (1799)
Nadie se conoce / Nobody knows anybody

liberalisme van Hobbes en Locke, Rousseau met de salon en rococo-stijl, het republicanisme van bijvoorbeeld Etta Palm en Mary Wollstonecraft, de Schotse filosofie van met name Hume en het denken van Kant. Hoewel Vega prettig Engels schrijft, verschillen de hoofdstukken in moeilijkheid. Naar mijn idee komt dat doordat in het ene hoofdstuk veel en in het andere weinig achtergrond- of opfrisinformatie over de betreffende filosofie wordt geboden. De feministische kritiek op de verschillende filosofen wordt telkens wel zeer helder besproken en bediscussieerd.

Het is op deze plaats natuurlijk niet mogelijk in te gaan op alle door Vega gemaakte statements. Zoals ik al stelde: Vega geeft over het algemeen een eigen draai aan de besproken feministische kritiek. In het geval van de natuurrechttheoretici Hobbes en Locke bijvoorbeeld luidt de kritiek over het algemeen dat ze doordrenkt zijn van universalisme en *foundationalism* (grondslagen-denken). Volgens Vega echter is het natuurrechtdenken veelvormiger. Zo ontwaart ze bijvoorbeeld een constructivisme bij Hobbes waar hij

spreekt over de mens als product en als producent en blijkt Locke gezaghebbende uitspraken over vrouwenonderdrukking te deconstrueren. Wanneer we Hobbes en Locke lezen op de manier die Vega voorstelt, zien we dat ze sekse niet slechts als een natuurlijke categorie beschouwen. Redenerend volgens de feministische canon zouden deze filosofen hun tijd ver vooruit zijn geweest!

De feministische receptie heeft het republicanisme afgedaan als mannelijk. Zo zouden het private en het lichamelijke worden genegeerd en zou uit de theorie een angst voor vrouwen spreken. Na Vega's analyse van het burgerlijke humanisme van Wollstonecraft en Palm kan echter een geheel andere conclusie worden getrokken: Vrouwen werden in de filosofie opgenomen en het private zou volgens hen doordrongen moeten zijn van politieke waarden. Zeer interessant bij Wollstonecraft is haar zogenaamde feministische talige wending. De taal beschrijft de werkelijkheid niet zomaar, maar roept haar uit. Vrouwelijkheid bestaat niet buiten de taal. Een dergelijke constatering zet het onderscheid modernisme – postmodernisme volledig op z'n kop. Een talige wending is toch typisch postmodern?!

Kijken we naar Kant, dan doet Vega ook verrassende ontdekkingen. Kant wordt binnen het feminisme gezien als exemplarisch voor seksistisch denken. Vega laat echter zien dat deze lezing niet per se door Kants werk wordt afgedwongen. De feministische receptie van Kant gaat in de eerste instantie mee met het traditioneel filosofische denken over Kant als een mannelijk filosoof bij uitstek. Er zijn door de jaren heen nogal wat passages geciteerd waarin Kant open en bloot seksistische uitspraken doet. Feministen hebben Kant volgens Vega in verschillende 'paradigma's' geplaatst en gelezen. Binnen het eerste paradigma legt Kant de grondslagen van een filosofie van rationele, objectieve en universalistische kennis, waardoor hij een modern denker bij uitstek is. Binnen het tweede paradigma laat Kant zien dat het noodzakelijk is rationele kennis in zintuiglijke waarneming te funderen, waardoor hij juist een filosoof van belichaamd denken wordt. Vega biedt alternatieve lezingen door bijvoorbeeld de gangbare feministische lezingen te confronteren met Hannah Arendts receptie van Kant en een analyse van het Duitse *soll sein*, dat zowel met het Engelse *is supposed to be* als *should be* kan worden vertaald. Verrassend simpel, maar in kwesties rond mannelijkheid en vrouwelijkheid maakt het uiteraard een heel verschil. Wanneer Kant de eigenschappen van de seksen doordenkt, spreekt hij veelal in termen van *soll sein*. Volgens de gangbare feministische interpretatie wijst Kant hiermee eigenschappen toe aan de seksen: dit is kenmerkend voor mannelijkheid en dat voor vrouwelijkheid. Omdat Vega de verschillende

wijzen waarop de werkwoordsvorm kan worden vertaald meeneemt in haar analyse, zien we dat Kant bijvoorbeeld juist zegt dat óf mannelijkheid bestaat uit gegeven eigenschappen óf dat mannelijkheid behoort te streven naar die eigenschappen.

In tegenstelling tot haar positieve interpretatie van Kant, staat Vega sceptisch tegenover Hume. En dat terwijl Hume de filosoof is die altijd als vrouwvriendelijk wordt neergezet! Eén van de stellingen bij haar proefschrift luidt: 'Een sociale theorie die fundamenteel onkritisch is, zoals die van David Hume, die zowel de Rede tot slaaf van Passie verklaarde, als het Oordeel tot slaaf van het Gevoel, zou niet opgevat moeten worden als een epistemisch raamwerk voor een feministische zorgtheorie' (vert. IvdT).

Het hoofdstuk over Rousseau, de salon en de rococo vind ik prachtig. Hoewel in traditionele recepties van de achttiende-eeuwse verlichtingsfilosofie het politieke en het esthetische als oppositioneel worden voorgesteld (dit zien we bijvoorbeeld bij Habermas), laat Vega zien dat politieke en esthetische representatie juist met elkaar verweven waren. We zien dit waar de publieke sfeer wordt doordacht (Rousseau en de salon) en daar waar men nadenkt over esthetische representatie (de rococo). Op basis van deze vertogen kan Vega onder meer beargumenteren dat de man in die tijd als natuurlijk en de vrouw als cultureel werd gezien. Dit soort spannende en vanuit de traditionele feministische lezingen letterlijk onverwachte zaken zijn op allerlei plaatsen terug te vinden in het proefschrift. En dat alles zonder dat Vega 'doorschiet' en het seksistische geheel uit het oog verliest.

Iris van der Tuin